

Klasik Tıp Döneminde Ebeler, Kadın Hekimleri ve Kadın Hekimler

Midwives, Gynecologist and Female Doctors in the Period of Classical Medicine

Oya ÖGENLER¹, Selim KADIOĞLU², İltter UZEL²

¹Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Mersin

²Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Adana

Özet

Klasik tıp döneminde kadın hastalıkları ve doğumla ilgili tıbbi etkinlikler günümüzdekilerden farklıdır. Tıbbi yardımın gereksiz olduğuna inanılan doğum, kadın hastalıklarından ayrı bir alan olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak kadın hastalarla ilgilenenler kadın hekimler ve ebeler olmuş, nadiren erkek hekimlerden yardım alınmıştır. Jinekolojik sorunu olan kadın hastalar ve gebeler, klasik tıp anlayışının geçerli olduğu uzun dönem boyunca tıbbi destek alma konusunda zorluk yaşamıştır. Hemcinslerinin ebe ya da kadın hekim olarak devreye girişi, bu soruna sınırlı ölçüde çözüm getirebilmiştir.

Anahtar Sözcükler: tıp tarihi, kadın hekimler, ebelik tarihi

Abstract

Medical activities during the gynecological diseases and the parturition, in the period of classical medicine were different from today. It was believed that medical aid was unnecessary at birth and birth assistance was considered as a separate part of gynecology. In general, female physicians and midwives examined female patients. Male physicians were rarely asked for help.

Female patients with gynecological problems and pregnant have experienced a great deal of difficulty obtaining medical support for a long time during the period of classical medical practice. The involvement of female midwives or physicians brought a limited solution to this problem.

Key Words: history of medicine, female doctors, history of midwifery

Mersin Univ Sağlık Bilim Derg, 2009;2(2):10-13

Geliş Tarihi : 09.06.2009

Kabul Tarihi : 01.10.2009

Yazışma Adresi:

Dr. Oya ÖGENLER

Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Mersin

Tel : 0-324-3412815-1027

Faks : 0-324-3412400

E-posta : oyaogenler@gmail.com

Giriş

Bir zamanlar var olduğu kabul edilen, gökyüzünde tanrıçaların yeryüzünde anaerkil düzenin hüküm sürdüğü kadınlar açısından mutlu dönem, insanlık tarihinin uzak geçmişe ait bir bölümünü oluşturmaktadır. Uygarlığın evrimi, bu dönemden sonra bugüne kadar devam eden eril karakterini kazanmıştır. İnsanı erkekle özdeşleştiren ve kadını ikinci sınıf bir varlık sayan kadim gelenek, kimi kültürde daha açık kimisinde daha örtülü olarak ortaya çıkmıştır. Kadına yakıştırılan konum kaçınılmaz olarak onun sağlığına ve ona yönelik tıbbi uygulamalara da yansımış; kadın sağlığının ve dolayısıyla onun kapsadığı gebelik-doğum-loğusalık süreçlerinin de önemsenmemesine ve kadını tedavi etmeye yönelik işlemlere ikinci derecede önem atfedilmesine yol açmıştır (1).

Tarihte uzun dönemler boyunca doğuma fizyolojik bir olay gözüyle bakılmış, kadının yardımsız ya da profesyonel olmayan yardımla doğurabileceğine inanılmış, tıbbi uygulamalar sadece sıra dışı sorunlu durumlarda kullanılmıştır (2-4). Bu dönemlerde doğum yardımını gerçekleştirenler; hekimler değil, tıp eğitimi almamış, bilgilerini ve becerilerini deneyimle elde etmiş geleneksel ebeler olmuştur (3,5-7). Öte yandan kadın hastalıkları hekimliği ile doğum yardımı oldukça yakın zamanlara kadar birbirinden ayrı değerlendirilmiş, normal doğum sırasında edilen yardım tıbbi etkinlik sayılmamıştır.

Sosyokültürel konunun sorununu ifade etmeyi ve muayene olmayı sınırlayan etkisi, kadının nisai hastalıklar ve doğum için tıbbi destek almasının önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Bu engel özellikle erkek hekimlerden yararlanabilme olanağını sınırlamış, kadınlara yönelik tıbbi yardım sunumunda ağırlıklı olarak ebeler veya Roma döneminde olduğu gibi kadın hekimler görev almıştır (2,8). Erkek hekimlerin kadın hastalıkları ve doğumla ilgilenmeleri nadiren gerçekleşmiştir (8).

Bu makalede, ilkel tıp ve modern tıp arasındaki uzun dönem boyunca egemen olan klasik tıp anlayışı çerçevesinde doğum yardımını ve kadın hastalıklarına yönelik tıbbi uygulamaları gerçekleştiren kişiler hakkında bilgi verilmiştir. Uygulayıcıların formasyonlarına odaklanan bir yaklaşım benimsenerek uygulamaların ayrıntıları üzerinde durulmamış ve konu kadının toplumsal statüsüne, tıbbın kadına bakışına, kadın sağlığı hizmetlerinin yetersizliğine vurgu yapan bir kavramsal çerçeveye yerleştirilmiştir.

Klasik Tıp Döneminde Kadınlara Sağlık Hizmeti Sunanlar

Tıp tarihindeki iki büyük dönüşümü gerçekleştirme başarısı Hipokrat'a mal edilmektedir. Bunların ilki sağlık sorunlarının nedenlerinin ve çözümlerinin, dinde veya büyüde değil, doğada aranmasını esas alan anlayışın benimsenmesi; ikincisi hekimliğin genel bilgeliğe ve kişisel deneyime dayanmaktan öte belirli standartları olan özel bir

meslek olarak tanımlanmasıdır. Hipokratik anlayışı ve yaklaşımı ifade eden "klasik tıp" terimi, kendinden önceki dönemlerde ve değişik coğrafyalarda gerçekleştirilen gelişmelerin Eski Yunan uygarlığı bünyesinde entegre ve sistematize edilmesiyle ortaya çıkıp Yunan-Roma dönemlerinde bütün halinde, Ortaçağ'da ise Batı ve İslam uygarlıklarında iki ayrı versiyon halinde varlığını sürdüren, izleri-etkileri XIX. yüzyıla kadar varlığını sürdüren hekimlik modelini ifade etmek üzere kullanılmaktadır (2,4).

Klasik tıp döneminde kadına özel hastalıkların var olduğu kabul edilmiş, bu hastalıklar ile ilgilenen hekimlere "kadın hekimi" adı verilmiştir. Bu formasyonun varlığını, günümüzde geçerli olan tıbbın uzmanlık dallarına ayrılması düzeninin bir öncüsü olarak değerlendirmek olanaklıdır. Kadın hekimleri, klasik tıp dönemi hekimlerinin mesleki ilgi alanı belirginleşmiş bir alt kümesidir. Yetişme, düşünme ve uygulama standartları açısından, dönemin diğer hekimlerinden farklı değildirler. Aşağıda değinileceği üzere, kadın hekimliği yapanlar arasında kadın hekimlerin de bulunması dikkate değer bir husustur (8).

Hekim sayısının azlığı, yardıma ihtiyaç duyulan anda hekime ulaşmada zorluk yaşaması, alışkanlıklar, yaşanılan bölgenin kültürel yapısı ebe seçeneğine yönelmeyi daha yaygın hale getirmiştir (3). Ebenin, komplikasyonsuz doğumlarda sürece nezaret etme ve göbek bağınyı kesip, bebeği kundaklama dışında bir görevi olmamış; ancak bazen bebeğin veya annenin hayatını kurtarmaya yönelik riskli işlemler yapmak zorunda kalması da söz konusu olmuştur (8-10). Geleneksel ebeler genellikle Hipokratik anlayışa uygun; ampirik ve rasyonel yönleri ağır basan bir yaklaşım benimsemiş olmakla birlikte, yaşadıkları dönemin ve bölgenin majik-mistik yönelişlerinin de etkisi altında kalmışlardır (7-9).

Klasik tıp literatüründe ebelerin görevleri konusunda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ebelerin toplumsal konumu ve mesleki uygulamaları konusunda edebiyat tarihi kaynakları tıp tarihi kaynaklarına göre daha fazla bilgi içermektedir. Tiyatro eserleri, şiir ve taşlamalar ebelerden söz etmekte ve genel olarak onların başarılarına değil başarısızlıklarına atıfta bulunmaktadır (8). Bu eserlerde ebelerin kadınlara ilgilenmesi, reçete yazması, istenmeyen gebelikleri sona erdirmesi hakkında bilgiler yer almakta, ayrıca rüyaları yorumlamaları ve ayyaş olmaları gibi meslekleriyle doğrudan bağlantılı olmayan özelliklerine de temas edilmektedir. Ebe mezar taşları ile kimi anıtlar ve yazıtlar da ebelik tarihçesi hakkında bilgi veren kaynaklar olarak değerlendirilebilir. Bu kaynaklar, yetenekleri ve statüleri birbirinden farklı ebelerin mevcudiyetine işaret etmektedir (8).

Kadın hastalıkları ve doğumla ilgili bilinen en eski monografi birinci-ikinci yüzyıllarda yaşayan Efesli Soranus tarafından yazılmıştır. Soranus eserinde hem ebelerden beklenen özellikleri yazmış hem de ebelik uygulamalarında uyulması gereken kurallardan

bahsetmiştir. Ebelerin okuryazar olmasının gerektiğini vurgulamış, sahip olmaları gereken fiziksel ve ruhsal özelliklere değinmiş, gücü yerinde bir ebinin yaşının önemli olmadığını belirtmiştir. Soranus'a göre ebinin anne adayını sakinleştirebilmesi, doğum normal şartlarda seyretmediği takdirde soğukkanlılığını bozması, ezberinin çok kuvvetli olması, tıp literatürünü bilip hastayı değerlendirebilmesi, bir cerrah gibi el ve alet kullanma becerilerine sahip olması, hastaya gerekli ilaçları reçete edebilmesi, diyetetik düzenlemeleri yapabilmesi gerekmektedir. Soranus'a göre ebe kendi alanlarında bir doktor gibi yetki sahibidir ve yine doktor gibi para karşılığında gebeliği sona erdirmemesi gerekmektedir. Ancak annenin veya bebeğin sağlığı açısından gebeliğin devamı uygun olmadığında düşük yapıcı ilaçlar önermesi uygundur (7).

Klasik tıp paradigması çerçevesinde etkinlik gösteren tıp uygulayıcılarının, farklı coğrafyalarda ve kültürlerde sahip oldukları anlayış ve yürüttükleri işlemler büyük ölçüde benzerlik göstermektedir (7,8,11). Bu paradigmanın geçerli olduğu yüzyıllar boyunca ebelik de belli standartlara tabi olmuştur. Söz konusu standartların başında ebinin becerikliliği ve tecrübeli olması gelmektedir (7,8). Bu hususlar zor doğum sırasında kadının uygulanan yöntemlerden zarar görmemesi açısından önemlidir. Ebinin becerisi azaldıkça kadın ölüme kadar her türlü zarara açık hale gelmektedir. Tıbbi eserlerde ebinin becerisinin önemi özellikle vurgulanmıştır (7,8).

Kadına tıbbi uygulamada bulunacak hekimin kadının anatomisi, psikolojisi ve fizyolojisi hakkında dönemin şartlarına uygun bilgiye sahip olması zorunludur (7,8). Roma döneminde kadınlar hekimlik mesleğini yapabilmıştır. Kadın hekimler kitap yazmamış; kendilerinden sonraki kuşaklara eser bırakmamış olsalar da, tıbbi metinlerdeki ve arkeolojik bulgulardaki kayıtlar varlıklarını teyit etmektedir. Kadın hekimlerin kadın hastalıklarına müdahale konusunda erkek meslektaşlarından daha üstün görülmüş olması bu kayıtların dikkat çeken özelliğidir (8).

Kadın hekimler eşleri ile birlikte veya yalnız çalışmışlardır. Ebeler gibi kadın hekimlerin de farklı statüleri olmuş, bu nedenle hizmet ettikleri sınıf ve gelirleri de değişmiştir. Mezar taşları ve yazıtlar, hem Anadolu'nun değişik bölgelerinde, İtalya'da Yunanistan'da kadın hekimlerin bulunduğunu hem de bunların gelirlerinin ve statülerinin farklı olduğunu göstermektedir. Bu noktada, günümüze kalan hekim mezar taşlarının çoğunluğunun erkeklere ait olmasından hareketle kadın hekimlerin erkeklere oranla çok az olduğu çıkarımını yapmak yerinde olacaktır (8).

Klasik tıp dönemi boyunca doğum sırasında ebe ve kadın hekim dışında yardımcı kadınlar da görev almıştır. Yardımcı kadınlar normal doğumlarda kadının rahatlamasını sağlamış, zor doğumlarda ise ebinin uygulamalarına destek vermişlerdir. Eğitim düzeyleri konusunda herhangi bir bilginin bulunmadığı bu kadınlar anne adayının akrabası veya tanıdıklar arasından seçilmiştir. Antik eserlerde ayrıca

doğumdan sonra kadına yardım eden sütinelerden de söz edilmektedir (8). Ebelikle ilgisi olmadığı anlaşılan sütineler, tıbbi eserlerde anılmamaktadır.

Ebelerin ve kadın hekimlerin dar olanakları içinde sağladıkları sınırlı gelişim de paradoksal şekilde aleyhlerinde olmuştur (12). Batı Ortaçağ'ında ve sonrasında, bu kadınların başarılarından dolayı toplumda saygın bir konuma yerleşmeye ve böylece kiliseden bağımsız bir güç odağı haline gelmeye başlamasından rahatsız olan statükocu güçler, onları cadı olmakla itham etmiş ve büyük kısmını işkenceyle öldürmüştür (1,12). Kilisenin gücünün azaldığı dönemde ise toplumsal bir kurum olarak ağırlığını giderek arttıran tıp, bu kadınları sağlık alanında tekel oluşturmasının önünde engel olarak algılanmış ve çalışmalarını engellemiştir (1,12).

Sonuç

Sonuç olarak klasik tıp paradigmasının geçerli olduğu uzun dönem boyunca kadın hastaların, özellikle jinekolojik sorunu olanların ve gebelerin, tıbbi destek alma konusunda sorun yaşadığını; hemcinslerinin ebe ya da kadın hekim olarak devreye girişinin bu soruna sınırlı da olsa çözüm getirdiğini söylemek mümkündür. Bu durumun kadının toplumsal statüsüyle; toplumsal bir kurum olan tıbbın kadına yaklaşımına ve kadının toplum genelinde kadına bakışıyla ilişki kurularak açıklanması mümkündür (7,11). Kadına ve dolayısıyla kadın sağlığına değer vermeyen zihniyet, bir yandan kadınların hasta olarak mağdur olmasına yol açmış diğer yandan onların tıbbi etkinliklerde bulunabilmesini kısıtlamıştır.

Kaynaklar

1. Szasz TS. Deliliğin İmalatı: Engizisyon ve Akıl Sağlığı Hareketi Üzerine Karşılaştırmalı İnceleme. Çeviren: G Genç. İstanbul: Yerdeniz Yayınları, 2007.
2. Uzel İ. Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
3. (Akalin) Besim Ömer. Vilade Fenni. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1933.
4. Garrison FH. An Introduction to the History of Medicine. 4th Edition; Philadelphia and London: W.B. Saunders Co, 1929.
5. (Akalin) Besim Ömer. Doğum Tarihi. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1932.
6. Alanya N. Ebelik Mesleği ve Tarihçesi. Ankara: Çağ Matbaası, 1979.
7. Temkin O. Soranus' Gynecology. Baltimore Johns Hopkins Press, 1991.

8. Jackson R. Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar. Çeviren: Ş Mumcu. İstanbul: Homer Kitabevi, 1999.
9. Bossert HT. Eski ve Yeni Çağlarda Akdeniz Havzasında Doğum ve Vasıtaları. Çeviren: UB Alkım. Ankara: Ankara Halkevi Neşriyatı, 1938.
10. Dempsey AJ. A brief survey of early midwifery practice. *The Ulster Medical Journal* 1949; 18 (2); 109-15.
Erişim:
<http://www.pubmedcentral.nih.gov/articlerender.fcgi?artid=2479919>.
Erişim Tarihi: 15.04.2009
11. Uzel İ. Cerrahiyet'ül Haniyye I-II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.
12. Ehrenreich B, English D. Cadılar, Büyütçüler ve Hemşireler. Çeviren: E Uğur. İstanbul: Kavram Yayınları, 1992.